

Г. В. Ортіна,
докторант, Академія фінансового управління Міністерства фінансів України

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЬОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПРОМИСЛОВО-ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

G. V. Ortina,
doctoral student, Academy of Financial Management Ministry of Finance of Ukraine

TARGET AREAS OF STRATEGY INNOVATION INDUSTRIAL-POLICY

Визначено концептуальні напрями та принципи формування цільової стратегії промислово-інноваційної політики в Україні. Під промислово-інноваційною політикою запропоновано розуміти комплекс заходів з боку державних органів влади, спрямованих на досягнення цілей державної стратегії розвитку промисловості шляхом використання інноваційного потенціалу територій.

Conceptual directions and principles of targeted industrial strategy and innovation policy in Ukraine. In industrial and innovation policies proposed to realize a set of measures by public authorities in achieving the objectives of the state strategy of industrial development through the use of innovative potential areas.

*Ключові слова: державна стратегія, ефективність, інновації, органи влади, промислова політика.
Key words: government strategy, efficiency, innovation, government, industrial policy.*

ВСТУП

За роки незалежності України у багато разів скоротилися фінансові джерела інвестиційного процесу: скоротилася питома вага бюджетних коштів в інвестиціях в основний капітал, підірвані внутрішні джерела накопичення підприємств (прибуток та амортизаційний фонд), низька частка банківського сектора у фінансуванні капітальних вкладень, не працює механізм трансформації заощаджень населення в інвестиції реальної сфери економіки; результати приватизації державної власності, на яку робилися ставки по залученню додаткових інвестиційних ресурсів, виявилися мізерними: ціна реалізації державної власності була занижена в десятки і навіть сотні раз, багато підприємств після приватизації були перепрофільовані зі шкодою для національної економіки. У цих умовах гостро постало питання розробки комплексу заходів з активізації та підвищення ефективності інвестиційного процесу у галузях промисловості країни.

Проблеми формування та реалізації державної промислової політики в економічній літературі опрацьовано досить широко (у працях В. Александрової, Ю. Бажала, А. Гальчинського, В. Геєця, Ю. Гончарова, С. Єрохіна, Л. Кузнецової, В. Ландика, В. Новицького, М. Пашути, В. Семиноженка, Л. Яковенко, М. Якубовського та інших).

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Обґрунтувати напрями реалізації цільової стратегії промислово-інноваційної політики, що в сукупності сприятимуть реалізації загальнодержавної стратегії соціально-економічного розвитку країни на інноваційній основі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Підвищення конкурентних переваг промисловості багато в чому залежить від успішного рішення проблем виробничо-технічного і технологічного переозброєння галузі. Зараз практично у всіх галузях промисловості України спостерігається різке погіршення стану виробничого апарату, почалося його скорочення, що загрожує втратою економічного потенціалу галузі. У період економічної кризи зазнала кризи і науково-технічна сфера, різко знизився попит на новітні технічні і технологічні розробки через відсутність фінансового забезпечення, невідпрацьованість системи охорони інтелектуальної власності, труднощі з інформаційним забезпеченням, падінням престижності наукової праці тощо. Так, суттєво скоротилася кількість патентних заявок, що подаються (за 7 років з 2001 по 2011 рік падіння склало 11%); чисельність персоналу, який зайнятий науковими дослідженнями і розробками нової техніки і технологій, протягом 7 років зменшилась у 2,6 рази; число інноваційно-ак-

тивних підприємств по Україні за період з 1995 р. по 2011 р. зменшилося приблизно на 10 %, а в промисловості майже на 40 %.

Початок 90-х років знаменувався різким падінням обсягів виробництва продукції вітчизняної промисловості, яке обумовлене багатоманітним використанням виробничих потужностей [5]. Слід відмітити, що впродовж 60—90-х років середній рівень завантаження потужностей американської економіки був близько 83% [4]. В Україні останніми роками завантаження потужностей залишається на рівні половини всього виробничого потенціалу національної економіки [2]. Багато не завантажених потужностей унаслідок їх технічного стану, фізичного і морального зносу, логічної незв'язаності потужностей, ресурсно-сировинних обмежень вже втрачені для національної економіки та без реконструкції неможливо залучити у промислове виробництво. На думку автора, не можна розраховувати на поліпшення фінансового стану галузі і накопичення ресурсів для інвестицій, не звільнивши вітчизняну промисловість від потужностей, що не використовуються.

Через брак капітальних інвестицій та амортизаційну політику в країні зростає фізичне і моральне старіння основних засобів (ОЗ), особливо технологічного обладнання. Визначено, що середній вік обладнання в промисловості — 19,4 року, який знаходиться за межею критичного віку (під критичним віком розуміємо фактичний середній вік обладнання, за межами якого воно вибуває через спрацювання). Частка обладнання старша за критичний вік протягом довгого часу (до 1992 р.) була близько 30% від всього парку обладнання. Середній вік обладнання також не перевищував 12 років. Після 1992 р. ситуація значно погіршала та до 2011 р. зростає частка обладнання старших вікових груп, збільшився середній вік обладнання, збільшилася частка обладнання в критичному віці.

Безперечно, на такому морально й фізично зношеному обладнанні неможливо перейти до розширеного відтворення, забезпечити випуск конкурентоспроможної продукції, зниження витрат на виробництво за рахунок ресурсозбереження та підвищення продуктивності праці. Результатом використання застарілих ОЗ є також зростаюча небезпека техногенних катастроф [3]. Серед головних причин погіршення стану відтворення ОЗ у промисловості стала відсутність в країні активної виваженої амортизаційної політики, адаптованої до кризових явищ в економіці, а також Закону "Про амортизацію". Процес старіння парку обладнання обумовлений повільними темпами його оновлення в результаті зниження обсягів інвестицій на оновлення ОЗ.

Треба відзначити, що оновлення виробничого потенціалу здійснювалося в основному за рахунок введення нових засобів при недостатній частці вибуття. Так, загальний коефіцієнт оновлення основних засобів у промисловості складав за період з 2000 р. по 2011 р. від 5,2% до 11,3% (тобто у 2011 р. значення коефіцієнту оновлення ОЗ досягнуло рівня 1970 р.), у т.ч. введення нових ОЗ — (від 2,6% до 4,7%). Коефіцієнт вибуття ОЗ за аналізований період складав в промисловості від 4,3% до 7,1%, у т.ч. ліквідація засобів (0,7—1,2%). Таким чином, станом на 01 січня 2012 р. коефіцієнт вибуття ОЗ галузі складав 7,1% при коефіцієнті оновлення ОЗ — 11,3%. Отже, практика оновлення основних засобів галузі повинна удосконалюватися шляхом приведення циклу оновлення до терміну, рівного нормативному терміну амортизації. Для цього потрібно забезпечити необхідне вибуття і заміну застарілих основних засобів. Інтенсифікація виробництва вимагає першочергового напрямку нових ОЗ на відшкодування вибуття застарілих діючих, а не на розширення ОЗ.

Для стабілізації та підвищення ефективності промислової політики необхідно створити сприятливі умови для підприємств-виробників щодо звільнення виробництва від

обладнання, яке не використовується; ввести спрощений порядок консервації незавантажених потужностей із звільненням таких активів від оподаткування; зменшити ставку податку на прибуток при списанні та виведенні з експлуатації морально застарілого і зношеного обладнання. На регіональному рівні повинні розв'язуватися питання формування та розвитку інфраструктури ринку обладнання, що було у використанні, сприяння підприємствам малого і середнього бізнесу в придбанні такої техніки. Для збереження промисловості необхідно прискорити оновлення її виробничого потенціалу, слід перейти з екстенсивного на інтенсивний процес оновлення парку обладнання. Для цього необхідно замінити фізично та морально застарілі види обладнання новим устаткуванням, що володіє кращими техніко-економічними характеристиками (коефіцієнт вибуття ОЗ повинен бути близько 10—13%, замість 7,1%).

Середньорічний коефіцієнт оновлення ОВЗ промисловості необхідно, на наш погляд, підвищити до 15—18% замість 11,3%. При цьому від 1/2 до 3/4 нового обладнання повинне йти на відшкодування вибуття. Необхідно відійти від практики "простого" нарощування парку обладнання. Необхідно забезпечити відповідність між кількістю робочих місць та можливостями забезпечення їх трудовими ресурсами; треба обмірковано підходити до технічних та інвестиційних умов формування парку обладнання.

Сьогодні виникає об'єктивна потреба посилення державного впливу на економіку промисловості, перш за все, через удосконалення системи оподаткування як найбільш вагомого засобу державного регулювання. На думку автора, вважається доцільним звільнити від оподаткування ту частину прибутку підприємств, яка спрямовується на технічне переозброєння виробництв, введення нових робочих місць тощо. Аналіз виробничо-технічного і технологічного потенціалу промисловості країни показав необхідність першочергового перегляду інноваційної політики країни в цілому і промисловості, зокрема. Розробка та реалізація інноваційної політики в промисловості повинна здійснюватися паралельно на державному та регіональному рівні. Необхідність регіоналізації інноваційного розвитку обумовлена рядом факторів: специфікою науково-технічного, технологічного та виробничого потенціалу регіонів, кадровим забезпеченням, особливостями регіонального формування інноваційної інфраструктури, впливом інновацій на соціальні і екологічні проблеми регіону, переважно регіональним характером створення і розвитку малого підприємництва в інноваційній сфері.

Для розробки раціональної регіональної інноваційної політики в галузі необхідно визначити сучасний стан та вузлові проблеми галузі, які стримують її розвиток. Промисловість відноситься до галузей, що характеризуються в даний час значним технічним відставанням, не здатним в короткі терміни ефективно вийти на зовнішні ринки, але за якими доцільно зберегти значну частку внутрішнього ринку. Найважливішими першочерговими задачами є: негайне оновлення активної частини основних виробничих засобів у галузі; формування та розвиток інфраструктури інноваційної діяльності; розробка та вдосконалення законодавчо-правового забезпечення інноваційної діяльності; стимулювання внутрішнього і зовнішнього попиту на інноваційну продукцію [5].

Промислово-інноваційна політика повинна бути направлена на досягнення наступних результатів:

- поліпшення споживчих властивостей продукції на основі технічного оновлення і модернізації ОВЗ, автоматизації і комп'ютеризації процесів проектування і виготовлення продукції промисловості, орієнтації виробництва на найбільш затребувані, сучасні моделі продукції;

- атестація виробництв та акредитація підприємств, стандартизація та сертифікація всієї продукції, що випускається у галузі;

— широке упровадження матеріалозберігаючих технологій виробництва, використання екологічно чистих матеріалів і технологій виробництва.

Органи державної влади можуть стимулювати технологічну й інноваційну активність шляхом прямого фінансування із коштів бюджетів суб'єктів держави, з частковим або повним звільненням від місцевих податків і зборів, пільгами по сплаті державних податків, які поступають до місцевих бюджетів, шляхом надання прямої підтримки при формуванні інфраструктури інноваційної діяльності тощо. Можливо, створення органами влади спільних з комерційними, науково-дослідними, навчальними та суспільними структурами регіональних інноваційних центрів, що надають різні послуги підприємствам промисловості, які сприяють залученню в регіон інноваційних вітчизняних та зарубіжних інвестицій.

Одним із принципів реалізації інноваційної політики повинен стати селективно-пріоритетний, необхідність застосування якого викликана обмеженими фінансовими та матеріально-технічними ресурсами [6]. Свідомий вибір першочергових проблем дозволить сконцентрувати ресурси на досягненні найважливіших цілей. Протягом перших 2—3 років пріоритетними повинні бути високоефективні проекти, що окупаються у короткі терміни, інвестувати які разом з приватними інвесторами може і держава, розподіляючи при цьому і частину ризиків.

Вибір пріоритетів на державному рівні відбувається з урахуванням ряду факторів: національні цілі, необхідність рішення найважливіших проблем конкретного періоду, реалізація сучасних наукових досягнень, реальні можливості галузевої науки. Пріоритети галузевої інноваційної діяльності в регіонах визначаються з одного боку з урахуванням державних інтересів, з другого боку — на базі цілей соціально-економічного розвитку регіону.

Іншим принципом реалізації промислово-інноваційної політики є асиміляція зарубіжного досвіду. Відомі декілька моделей асиміляції зарубіжного досвіду [1; 4]: моделі стратегій "перенесення", "запозичення", "нарощування". Інноваційна політика, як показує зарубіжний досвід останніх десятиліть і аналіз можливостей науково-технічного потенціалу регіону, може включати елементи всіх вищезазначених моделей. Вона повинна проводитися через лізинг обладнання, імпорт новітніх технологій, товарні кредити, науково-технічні ліцензії, надання та обмін науково-технічної інформації, передачу виробничих знань та досвіду, участь в міжнародних конференціях та симпозіумах. Проте, не можна спиратися тільки на імпорт техніки і технологій, оскільки "наслідувальна" стратегія призводить тільки до посилювання технологічної залежності, уповільнення зростання кваліфікації наукових кадрів, відставання наукових шкіл і економічної відсталості. Одночасно із запозиченням технічних досягнень інших країн в Україні має відбуватися активний процес власного технічного розвитку, створення своїх наукових колективів, здатних самостійно проводити модернізацію виробництва [5]. Заходи в області технічного і технологічного переозброєння промисловості, як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств, повинні бути направлені не на пасивний "наслідувальний" розвиток, а на активне, наступальне щоденне просування.

У сучасних умовах підприємства галузі для проведення технологічного переоснащення вимушені орієнтуватися в основному на свої власні внутрішні джерела фінансування (прибуток і амортизаційний фонд). Важливим джерелом фінансування ОВЗ є амортизаційний фонд. На державному рівні розглядаються питання вдосконалення амортизаційної політики. Проте ряд питань дотепер вимагає рішення, а саме: прискорена амортизація ОВЗ застосовна тільки для високоефективних і високотехнологічних видів обладнання; після припинення переоцінки ОВЗ за рішенням уряду додаткова амортизація не включається в собівартість;

підприємства використовують єдині норми амортизаційних відрахувань, які не враховують моральний знос обладнання; збиток від неповної амортизації такого обладнання за чинним податковим законодавством не є підставою для зменшення бази оподаткування. Автор вважає, що необхідно позбавляти підприємства податкової пільги у формі права на прискорену амортизацію, якщо амортизаційний фонд не інвестується та використовується за іншим призначенням. Вже зараз треба розглядати можливість і доцільність централізації амортизаційних засобів для вирішення важливих галузевих проблем холдингів, фінансово-промислових груп та інших об'єднань. Сьогодні доцільно ширше застосовувати прискорену амортизацію, при якій відбувається списання більшої частини вартості об'єкта в першій половині нормативного терміну експлуатації разом з наданням підприємствам права самостійного визначення відсотка амортизаційних відрахувань з урахуванням специфіки їх ОЗ, нормативних термінів їх експлуатації.

Привабливим методом фінансування капітальних інвестицій в промисловості для середніх і дрібних, але прибуткових і конкурентоздатних підприємств є лізинг.

Лізинг забезпечує підприємствам галузі можливість отримати у користування широкий асортимент промислового та іншого спеціального обладнання, транспортні засоби у спеціалізованих лізингових компаніях без здійснення значних одноразових капітальних витрат. Включення лізингу в інвестиційні програми промислових підприємств дозволяє також покращити планування та організацію інвестиційного процесу. Адже більшість угод за ним укладається за фіксованими ставками і на попередньо узгоджених умовах.

Висока результативність лізингу може бути забезпечена наявністю спеціального законодавства, що регламентує права та обов'язки сторін і взаємоузгодженого із законами про податки, про банки і банківську діяльність, про страхування справу, про заставу, про іноземні інвестиції тощо. Зростанню лізингових компаній буде сприяти рішення таких проблем, як розповсюдження на лізингові компанії пільг, що надаються банкам і кредитним установам при видачі інвестиційних кредитів; перегляд правила амортизації лізингового майна. Доцільно розглянути порядок прискореної амортизації замість існуючої процедури, затвердженої Мінфіном. У сучасних умовах актуальним є створення та активізація регіональних агентств або центрів лізингу, до функцій яких може входити: встановлення контактів з вітчизняними фірмами — потенційними організаторами лізингу з метою розробки типових документів та організації практичної роботи; складання міжнародних контрактів з лізингодавцями та потенційними клієнтами в Україні, адаптація зарубіжної системи лізингу до вітчизняних умов тощо; проведення рекламних та навчальних заходів (конференції, семінари, симпозіуми, курси, телебачення, радіо тощо); надання юридичної, консалтингової та інформаційної допомоги.

Важливим механізмом реалізації інноваційних трансформацій у промисловості є прискорення модернізації й технічного переозброєння галузі. Технічне переозброєння промисловості може бути здійснено тільки за державною допомогою, яка повинна реалізовуватися у двох напрямках: а) зниження витрат на придбання обладнання; б) створення зацікавленості банків у кредитуванні такого технічного переозброєння. Для цього, на думку автора, необхідно: а) звільнити від мит та ПДВ технологічне обладнання, яке не виробляється в Україні та закуповується за межами країни; б) надати банкам пільги по податках при кредитуванні технічного переозброєння; в) створити державне підприємство або підприємство за державною участю по лізингу технологічного обладнання для промисловості з субсидованим відсотком за кредит. Всі перелічені засоби повинні бути відображені у нормативно-правовій базі, яка буде прийнята на законодавчому рівні.

В умовах скорочення фінансових джерел реального інвестиційного процесу автор статті пропонує ряд механізмів з активізації та підвищення ефективності інвестиційного забезпечення промисловості, які вимагають їх реалізації як на державному, так і на регіональному рівні, а також на рівні окремих підприємств галузі. На державному рівні необхідне сприяння розширенню можливостей залучення зовнішніх ресурсів інвестування, формування загального сприятливого інвестиційного клімату в Україні, розробка та реалізація державних програм підтримки інвестицій.

Нарощування централізованих інвестицій в промисловість можливе при збільшенні бюджетних доходів держави та повинне здійснюватися при посиленні контролю за цільовим використанням бюджетних коштів та створення умов, що дозволяють підвищити ефективність таких інвестицій. Для повернення підприємствам коштів, втрачених в період інфляційних процесів за роки перебудови, доцільно використовувати механізм цільової грошової емісії. Це може здійснюватися шляхом випуску акцій у власність держави на суму капіталу, що емітується з подальшим перерозподілом контрольного пакету акцій на багатьох приватизованих підприємствах. Це дозволить державі активно підтримувати вітчизняних товаровиробників, сприяти нормальному розвитку господарської діяльності підприємств галузі. Підтримка інвестиційного процесу (як на державному, так і на регіональному рівні) повинна будуватися на принципі платності у фінансових відносинах між державою та підприємствами. Тобто підприємства, які отримали державну підтримку, після закінчення певного періоду часу та у міру окупності інвестиційних проектів повинні сплатити раніше отриману підтримку. Державна підтримка підприємств повинна здійснюватися не безкоштовно, а з використанням механізму протекціоністського інвестиційного кредиту. У цьому випадку доходи бюджету безперервно будуть поповнюватися, і держава зможе постійно розширювати свою інвестиційну діяльність.

Участь держави в інвестиційній діяльності не повинна зводитися тільки до збільшення обсягів інвестицій. Активізація державної участі в інвестиційному процесі повинна виявлятися в посиленні економічного регулювання інвестиційної діяльності, створенні сприятливого інституціонально-правового та економічного середовища, що стимулює зростання приватних інвестицій (системи державних гарантій для інвесторів, страхування інвестицій тощо), сприянні розвитку інвестиційної інфраструктури, створенні механізмів, що забезпечують напрям грошових потоків у розвиток виробництва. У сучасних умовах недостатнього обсягу власних коштів у підприємств промисловості для інвестиційного розвитку, дефіциту бюджетного фінансування в розвиток територіального промислового комплексу, найважливішою задачею стає залучення коштів приватних інвесторів або крупних корпоративних структур для участі в реалізації спільних промислових проектів. У зв'язку з цим постає необхідність вдосконалення податково-бюджетних відносин, що дозволить врегулювати формування бюджетів та прибутку підприємств, зокрема базових. Інвестиційний та інноваційний потенціал залежить від роботи банківської системи, насамперед, формування кредитних ресурсів. В умовах переходу до ринку пріоритетний розвиток одержували комерційні банки. Раніше особлива роль надавалася Ощадбанку, що пояснюється, перш за все, тим, що в ньому була зосереджена велика частина внесків населення [5, с. 85]. Слід зазначити, що одним з найважливіших ресурсів є саме особисті заощадження населення, які у всьому світі утворюють основу довгострокових інвестицій. Але впала довіра населення до банківської системи і для відновлення довіри до банківського сектора необхідна відповідна організація системи захисту приватних внесків.

Більшість підприємств промисловості країни характеризується нестійким фінансовим становищем, нездатністю надати ліквідне забезпечення позик, відсутністю кваліфікованих фахівців у галузі фінансів, які мають професійний досвід залучення капіталу. Основним джерелом довгострокового фінансування таких підприємств є капітал приватних вітчизняних та іноземних інвесторів. На наш погляд, ефективне залучення інвестиційних ресурсів у цих умовах можливе на основі використання механізму розміщення акцій підприємств галузі у потенційних інвесторів, що широко використовується за кордоном, наприклад, в США. Основні етапи пропонованого механізму залучення інвестиційних ресурсів — це розробка на підприємствах інвестиційних проектів, випуск та розміщення цінних паперів підприємств на фондовому ринку, придбання інвестором акцій підприємства, надходження інвестиційних ресурсів на підприємство, фінансування інвестиційного проекту, отримання прибутку підприємством від реалізації проекту, виплата дивідендів інвестору. Це дозволить значно розширити круг потенційних інвесторів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, для реалізації цільової стратегії промислово-інноваційної політики автором запропоновано комплекс заходів, а саме: підвищення ефективності інституціонального середовища для інвестиційної діяльності; зниження темпів інфляції і реальної банківської відсоткової ставки до рівня, що стимулює інвестиції у виробництво; забезпечення гарантій інвестицій вітчизняних та іноземних інвесторів, пов'язаних із забезпеченням гарантій власності; створення організацій за державною участю в страхуванні інвестицій від економічних і політичних ризиків; участь України в міжнародних угодах зі страхування і гарантій інвестицій; формування фінансової інфраструктури інвестиційного процесу, що відповідає ринковій економіці; нормалізація платіжно-фінансової дисципліни; створення відповідного податкового режиму, який направлений на стимулювання інвестиційної діяльності; введення диференційованого підходу як у наданні пільг, так і в обмеженні діяльності іноземних інвесторів; розвиток і вдосконалення механізму стимулювання іноземних інвестицій на регіональному рівні.

Література:

1. Геєць В. Спеціальні економічні зони: "чорні діри" чи точки економічного зростання? / В. Геєць, В. Семиноженко // Дзеркало тижня. — 2006. — № 44 (623) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dt.ua/2000/2020/55122/>
2. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л.І. Федулової. — К.: "Основа", 2005. — 552 с.
3. Покропивний С.Ф. Регулювання територіального розвитку: стратегія і ефективність / С.Ф. Покропивний, В.М. Колот. — К.: КНЕУ, 2003. — 352 с.
4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004—2015 роки). "Шляхом Європейської інтеграції" / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європейської інтеграції України. — К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. — 416 с.
5. Феноменологічні альтернативи економічного зростання України: Монографія / Данилишин Б.М., Микитенко В.В. — У 2 т. — Т. 1. — К.: РВПС України НАН України, Вид-во ЗАТ "Нічлава", 2008. — 336 с.
6. Якубовський М. Інфраструктура — фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості / Якубовський М., Щукін В. // Економіка України. — 2007. — №2. — С. 27—38.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2013 р.